

Pratar m ė

Gruodžio 1-ąją dieną LR Vyriausybė užsimojo neeiliniam žygiui – ėmėsi svarstyti konstitucinio Valstybinės lietuvių kalbos įstatymo pataisas. Tikslas paprastas ir aiškus – palaiminti lietuvių kalbos išvalstybinimą, kitaip – atimti iš lietuvių kalbos jos valstybinį statusą. Puiki dovana visai Lietuvai ir jos piliečiams pasitinkant valstybingumo šimtmetį. Projekto sumanytojai galėjo ir nesismulkinti, o kirsti „iš peties“. Kaip tai darė 1864 m. liūdnai pagarsėjęs Michailas Muravjovas bei jo parankinis vidaus reikalų ministras Piotras Valujevas, įsakydami: 1. Visiems spaustuvių, litografijų ir chromolitografijų savininkams nespausdinti lietuviškų raštų lotyniškėmis raidėmis; 2. Visose gubernijose neleisti draudžiamos spaudos įvežti, pardavinėti bei platinti; 3. Draudimą paskelbti visiems spaustuvių, litografijų ir chromolitografijų savininkams, o išspausdintuosius raštus konfiskuoti.

M. Muravjovo ir jo pakalikų leksika, o ir draudimų apimtyms nebeatitinka šiuolaikinių reikalavimų, todėl be užuolankų siūlau lietuvių (mužikų) kalbą iš viso uždrausti, ja rašančiuosius ir kalbančiuosius sodinti į kalėjimą, o spaustuves, knygynus ir bibliotekas paversti perauklėjimo nuo lietuvybės centrais...

Būtų linksma, jei nebūtų gaudu. Tarsi niekada apie kalbą ir jos reikšmę valstybingumui nebūtų rašę Kazimieras Būga, Jonas Jablonskis, Simonas Daukantas, Motiejus Valančius, Mikalojus Daukša ir daugelis kitų mūsų šviesuolių. Įtariu, kad Valstybinės lietuvių kalbos įstatymo pataisų rengėjai gali būti primiršę žymiąją M. Daukšos prakalbą, tad dėl visa ko pacituosiu (kartojimas – mokslų motina): „*Kuri pagaliau pasaulyje yra tokia prasta ir niekinga tauta, kuri neturėtų šių trijų, lyg įgimtų dalykų: tėvų žemės, papročių ir kalbos? Per amžius žmonės kalbėjo savo gimtąja kalba, visada rūpinosi ją išlaikyti, gražinti, skleisti, tobulinti. Nėra tokios niekingos tautos, nėra tokio menko žemės užkampio, kur nebūtų vartojama savoji kalba. <...> Ne žemės derlumu, ne drabužių įvairumu, ne šalies gražumu, ne miestų ir pilių stiprumu laikosi tautos, bet daugiausia išlaikydamos savąją kalbą, kuri didina*

ir palaiko bendrumą, santaiką ir brolišką meilę. Gimtoji kalba yra bendrosios meilės ryšys, vienybės motina, pilietiškumo tėvas, valstybės sargas. Sunaikink kalbą – sunaikinsi santaiką, vienybę ir dorybę. Sunaikink kalbą – sunaikinsi dangaus saulę, sujauksi pasaulio tvarką, atimsi gyvybę ir garbę.“

Na, o kol lietuvių kalbos draudimo įstatymas dar nepriimtas, skubinu supažindinti su šiuo (gal paskutiniu) mūsų žurnalo numeriu. Jame publikuojami naujausi lietuvių ir užsienio šalių mokslininkų straipsniai, skirti etnologijos, kalbotyros, literatūrologijos bei kultūros istorijos problemoms nagrinėti.

Net penkios publikacijos skirtos etnologijai. Ukrainiečių mokslininkė Ala Dmitrenko, remdamasi pastaraisiais metais etnografinėse ekspedicijose surinkta medžiaga Polesėje, gilinasi į maginius ir apeiginius veiksmus, kuriuos atlieka pirmąsias uogas renkančios moterys. Surinkta medžiaga autorei leidžia išskirti bent du ryškesnius žanrus – užkalbėjimus bei užkeikimus, kurie, kaip rodo lauko tyrimo duomenys, Polesėje neprarado savo aktualumo ir XXI amžiuje. Halinos Koval straipsnyje apžvelgiama kalendorinių apeigų tradicija ir jos kaita nuo magiškos iki poetinės. Pristatytas dominuojantis lygis yra sugestyvus, virtęs formule: trokštamas – realus. Dėmesys sutelktas į kalendorinę atmintį, esminius jos veiksnius, dėl kurių ji ir perduodama. Akcentuojamas apeigų pasikartojimas, variacijos ir verbalinė jų raiška. Svetlana Machovska nagrinėja surinktą lauko tyrimų medžiagą apie gimtųjų papročius Veremejevkos kaime (Ukraina, Čerkasų sritis). Straipsnyje gretinami tradicinio laikotarpio ir šiuolaikiniai ukrainiečių gimtųjų papročiai. Romanas Radovičius tęsia jau ankstesniuose mūsų žurnalo numeriuose pradėtus tyrimus, kurių ašis – įvairūs ukrainiečių baldai, jų funkcijų, pavidalo, dekoro kaita. Šiame straipsnyje mokslininkas aptaria Polesės regione naudoto baldo – indų spintos istoriją, funkcijų bei sandaros kaitą. Išskiriami du būdingiausi šio baldo tipai – archajiškasis ir naujesnis (modernesnis). Aleksandras Vasianovičius gilinasi į ukrainiečių liaudies meteorologiją. Analizuojami trumpalaikiai ir ilgalaikiai orų spėjimai ir maginiai būdai tiems orams paveikti Vidurio Ukrainos Polesėje. Daugiausia dėmesio skiriama tokiems atmosferos reiškiniams, kaip sausra, liūtys, audra, perkūnija; taip pat žinių bei tikėjimų, susijusių su šiais reiškiniais, transformacijai.

Rusų archeologas Vladimiras Kulakovas atskleidžia pirmojo tūkstantmečio po Kristaus vakarų baltų papuošalų, pagamintų naudojant basmos

techniką, formas, ornamentikos ir kitas ypatybes. Prieinama prie gana netikėtos ir originalios išvados – šia technika pagaminti daiktai bei papuošalai dažniausiai naudoti turtingųjų luomo laidojimo apeigose.

Net keturios publikacijos šiame numeryje skirtos kalbotyros problemoms tirti. Liolita Bernotienė siekia nustatyti lingvistines deviacijas, kurios pažeidžia viešojo žodinio bendravimo socialinę konvencinę metadiskursinę matricą. Jos atlikta analizė parodė, kad siekdamas išsiskirti iš konvencinio verbalinio bendravimo konteksto, atitinkančio socialinius lūkesčius, kalbėtojas tikslingai pažeidžia metadiskursinius klausytojo lūkesčius šiais lingvistiniais būdais: 1) neformalusis registras įterpiamas į tas komunikacines socialines situacijas, kurios tradiciškai reikalauja formaliojo registro; 2) vartojamų laipsniuojamųjų–vertinamųjų būdvardžių gausa, ypač jų aukščiausiasis laipsnis, pažeidžia objektyvumo ir tikslumo lūkesčius viešajame diskurse; 3) taikomos tokios pragmatinės–retorinės savivokos strategijos, kaip pirmojo asmens vienaskaitos ir daugiskaitos įvardis; 4) vulgarizmų ir įžeidžiamų žodžių bei kreipinių gausa; 5) retorinių priemonių įvairovė, ypač dažnos pakartojimo formos. Jelena Kryžko savo straipsnyje analizuoja motyvacijos sampratą žodžių darybos, nominatyviniu ir lingvodidaktikos aspektais. Taip pat aptariamas ir bendras motyvacijos supratimas semiozės procese. Natalija Ruda gretina trijų – lotynų ukrainiečių ir anglų – kalbų duomenis. Nagrinėjamos universaliosios ir idioetinės šių kalbų funkcijos. Ypač daug dėmesio skiriama formalaus ir semantinio–funkcinio pateikimo kategorijoms, atskleidžiančioms tikrovės vertinimą ir emocinį konceptualizmą nagrinėjamų lingvokultūrų pasaulio paveikslėliuose. Jesús Mariano Llamas Sevilla ir Jūratė Derukaitė kolektyviniame straipsnyje analizuoja grupės asmenų, kurie Lietuvoje mokėsi ispanų kalbos, tarpukalbę (tai tam tikra kalbinė sistema, įgytų kalbinių kompetencijų etapas mokantis svetimųjų (negimtųjų) kalbų). Siekiama nustatyti šios ispanų tarpukalbės ypatybes, taip pat jos evoliucijos skirtumus tarp pradedančiųjų ir pažengusiųjų lygio besimokančiųjų, nagrinėjamos keturių tipų klaidos: morfosintaksinės, leksinės, fonetinės ir ortografinės, remiantis lingvistiniais bei statistiniais kriterijais ir stengiantis atlikti kuo išsamiausią analizę tiek aprašomuoju aspektu, tiek ir hipotetiniu, t. y. pagrindžiant šių klaidų priežastis.

Kultūros istorijos skiltyje – penkios publikacijos. Guido Michelini aptaria Prūsijos lietuvių giesmynų sąsajas su vietinių vokiečių vartojamomis

publikacijomis iki 1750 metų. Atkreipiamas dėmesys, jog, tyrinėjant šių giesmynų atsiradimo aplinkybes ir kontekstą, būtina nepamiršti svarbaus fakto, kad lietuvių bendruomenė priklausė vietinei Liuteronų bažnyčiai, kurią valdė vokiečių tautinė grupė, užtikrinusi išskirtinį vaidmenį savo kalbai ir kultūrai. Kostatuojama, kad Prūsijos lietuviai, rengdami oficialius savo giesmynus, visų pirma atsižvelgdavo į vietinių vokiečių naudojamas knygas. Žydrūno Vičinsko straipsnyje apžvelgiama ir verifikuojama Mato Pretorijaus (*Matthäus Prätorius*) šaltinyje „Prūsijos įdomybės, arba Prūsijos regykla“ (*Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne*, XVII a. pabaiga) aprašyta mitinė informacija, tiesiogiai susijusi su egle bei kriauše. Lygia greta aptariamoms žymesnių XIX–XXI a. tyrėjų, nagrinėjusių M. Pretorijaus pateiktą mitinę medžiagą apie eglę ir kriaušę, interpretacijos. Autoriui pavyko nustatyti, jog ankstesnių laikotarpių mokslininkai analizuojamos M. Pretorijaus mitinės medžiagos patikimumo nekvestionavo. Tyrimas taip pat leido apčiuopti M. Pretorijaus aprašytų mitinių duomenų, tiesiogiai susijusių su egle bei kriauše, nevienodo patikimumo tendenciją. Anos Troickajos straipsnyje tiriamos XVI a. portretinės miniatiūros bei Reformacijos įtaka portretinių miniatiūrų formoms, stilistikai, vaizdavimo technikai. Portretinių miniatiūrų atsiradimas, jų bruožai ir savybių unikalumas analizuojami to laiko politinių, socialinių ir kultūrinių judėjimų kontekste. Danutė Petrauskaitė ryžosi įvertinti sovietmečiu vykdytą kultūrinių mainų su išeivija (JAV) programą, išryškindama muzikinį aspektą. Atliekant tyrimą remiamasi Šaltojo karo paradigma, šią temą nagrinėjusių istorikų darbai ir dar netyrinėta „Tėviškės“ draugijos dokumentacija bei jai adresuotais laiškais, saugomais Lietuvos ypatingajame archyve. Jekaterina Litvin publikacijoje pateikiama naujų biografinių duomenų apie iškilią mokslo ir Bažnyčios asmenybę – Černigovo ir Nežinsko arkivyskupą Filaretą (Gumilevskį). Straipsnyje taip pat analizuojama arkivyskupo surinkta etnografinė medžiaga.

Literatūros mokslo problemoms šį kartą atstovauja vos viena publikacija. Natalija Litovčenko naujai įvertina Sofijos paveikslą Aleksandro Bloko eilėraščių cikle „Eilėraščiai apie Nuostabiąją Damą“. Aptariami šio paveikslų transformacijos ir modifikacijos būdai. Prieinama prie išvados, kad A. Bloko poezijoje Sofijos paveikslas išreiškia amžinojo moteriškumo idėją.

Kronikos skiltis šiame numeryje daugiausia skirta iškiliems mūsų universiteto mokslininkams, šiais metais iškeliavusiems į amžinybę. Dalia Kiselūnaitė lenkiasi visų Klaipėdos lituanistų Mokytojai prof. habil. dr. Au dronei Kaukienei, o Povilas Žakaitis – doc. dr. Antanui Lukoševičiui.

Kronikoje – dar trys rašiniai. Lina Petrošienė supažindina su Klaipėdos universiteto Humanitarinių ir ugdymo mokslų fakultete 2017 m. lapkričio 16 d. vykusios 4-osios tarptautinės tarpdalykinės mokslinės konferencijos „Tradicijos ir modernybės sąveika“, skirtos 500-osioms Reformacijos metinėms, pranešėjais, pranešimais bei jų problematika.

Parmos universiteto profesorius ir Klaipėdos universiteto Garbės daktaras Guido Michelini pateikia trumpą lietuvių kalbos dėstymo apžvalgą Italijos universitetuose. Apžvelgiamas keturiasdešimtys metų laikotarpis – nuo pasyvaus lietuvių kalbos mokymosi iš knygų iki jos gyvo skambesio Milano katalikų universiteto auditorijose; nuo lietuvių kalbos (kaip baltų filologijos kurso sudedamosios dalies) dėstymo Florencijos ir Pizos universitetuose iki savarankiškos disciplinos, kuri nuo 2005 m. dėstoma Parmos universitete.

O Klaipėdos universiteto doktorantas Žydrūnas Vičinskas vertina pirmąjį nacionalinį etnologijos krypties doktorantų forumą – 2017 m. pavasarį Klaipėdoje vykusią konferenciją *Veritas Ethnologica*.

Skaitykit, mieli kolegos, ir „tatai skaitydami permankykit“ – jei vis dėlto artimiausiu metu lietuvių kalbos valstybiniu lygmeniu neuždraus, kitų metų viduryje pasirodys dar vienas žurnalo „RES HUMANITARIAE“ numeris.

Prof. dr. Rimantas Balsys